

Kus asub ajalugu?

Doris Kareva*

Mäletan lapsepõlve kalastamisi Avinurme jões. Oli kohti, kus jõgi polnud kuigi sügav; kui seal paljajalu ja tasakesi sisse astuda, võis jaksata voolule vastu seista. Kui tasakaal leitud, võis aegamisi hakata jõepõhjas kivisid ümber pöörama – ja kui mõne alt juhtus välgatama lutsukala, tuli tema libeliugu tabada kaasa võetud kahvliga kohe; see oli silmapilgu küsimus. Raamatute seltsis aega veetma harjunud linnatüdrukule tundus suvevaheaeg pikk nagu igavik. Aga just tänu sellele avas loodus end talle vaikselt ja vähehaaval, paljudes erinevates vormides.

Kahetsus kergekäeliselt surmatud elude pärast saabus alles aastaid hiljem – kuigi kala maitseb siamaani. Küll aga püsib mälus seos kalapüügi ja fotograafia vahel; üsna samamoodi varitses ja välgatas isa kaamera kõikvõimalikes olukordades, mille tähenduslikkus minule lapsena sageli tabamatuks jäi.

Hillar Kareva, kelle sünnist detsembris möödub 90 aastat, polnud mitte üksnes professionaalne helilooja, vaid ka kirglik harrastaja, harras kõikide kunstide austaja. Fotograafia oli üks talle olulisemaid. Kogu elu jooksul ei mõelnud ta korraki näiteks auto soetamisele; samas olid tema kaamerad ja kuldsulepead – sest ka käekiri oli ülimalt tähtis – alati absoluutselt parimad võimalikud. Nende nimel oli ta valmis sööma päevade kaupa üksnes musta leiba, tihti päts korruga, läbipaistvalt õhukestele viiludele ehk kahekaeleibadele – sest ühe käega polnud võimalik sellist leiba hoida – vaid soola peale riputades. Panin kunagi aga tähele, et enamasti vastu rinda leiba lõigates koputas isa seda ometi aeg-ajalt paar korda vastu lauda. Kui küsisin, miks ta seda teeb, jäi ta mõttesse, kuna polnud seda ise märganud. Selgus, et see harjumus pärines tema vanematelt, sest sõjaaegsest kehvast leivast kippus sageli välja pudenema putukaid või muud soovimatut. Kui palju on kehasse talletunud reaktsioone või harjumusi, mille põhjuslik algupära ulatub aastakümnete või koguni põlvkondade taha! Teine tema hajameelne sundliigutus, mida olen märganud mõne teisegi vanema inimese puhul, oli enne sigareti läitmist seda kergelt kahe sõrme vahel triikida – märk nõukogudeaegseist suitsudest, mis ei tahtnud ilma selle ettevalmistava liigutusega süttida.

Kirega suhtus isa ka kokkamisse. Lihtsatki toitu vormistas ta alati nõudliku pidusöögina – see, kui õhukeselt midagi lõigata, kui kõrgel tulel küpsetada, mismoodi maitsestada, oli mõistagi filigraanne kunst, mida üldjuhul ei saanud profaanidele usaldada. Tema suhtumine kõigesse, mida ta tegi, oli ühtaegu lapselikult pühalik ja kergemeelselt mänguline. Võiks vist suurema liialduseta öelda, et tema käe all, tema pühendumise läbi muutus kõik, millesse ta vähegi süvenes, kunstiks. Aga nagu ikka, ei lakanud elu üllatamast.

Ühel päeval sattusime emaga nurgapealses kalapoes tunnistama seninägematut vaatepilti. Nimelt olid sealsesse basseini saabunud forellid, keda müüja kahvaga veest välja tõstis ja veel visklevana ostjale üle andis. Küllap ennekõike minu elevuse tõttu otsustas emagi ühe sellise kala koju tuua. Tõsi, meie motiivid osutusid erinevateks.

Ema meeoleharmiks ja pettumuseks otsustas ka isa loobuda hõrgust õhtusöögist. Enamgi veel, meie vannitoast, mis lisaks hügieeniprotseduuridele oli sageli kasutusel ka isa filmilintide ilmutustoana, omajagu müstilise pimikuna, sai määramata ajaks forellihotell. Püüdsime

* Doris Kareva (1958), luuletaja ja toimetaja, doriskareva@hotmail.com

isaga teha kõik, et vastne külaline vannis end hubaselt tunneks, suuremat basseini polnud paraku pakkuda.

Loengute vaheajal tavatses isa oma hoogsal sammul edasi-tagasi mööda muusikaakadeemia, tolleaegse konservatooriumi õue kõndides õhust kärbseid püüda. Neid tabas ta enamasti ühe käega lennu pealt, kiire ja osav nagu pääsuke; õhtuti võttis ta igatahes vaikse uhkusega taskust välja peotäie proteiinirikast forellitoitu. Kujutluspilt sellest, kui kentsakas ja mõistetamatu võis selline enamasti karmi nõudlikkuse poolest tuntud õppejõu tegevus näida aknal aega veetvatele tudengitele, võttis mu paratamatult turtsuma, kuigi küllap olid nad oma professorite veidrustega harjunud. Muretseda selle üle, mis mulje ta kellelegi jätab, ei tulnud Hillar Karevale tema spontaanses siiruses ilmselt kunagi pähegi.

Ühel õhtul koju jõudes leidsime oma armsa Forri vannitoa põrandalt; vangistusele oli forell eelistanud vabasurma. Isa sulgus ühte tupp ja mina teise; leinasime kumbki vaikides, omal viisil. Ema valmistas lõhna järgi väga maitsva roa, aga sõi ta seda köögis nukralt üksi. Lõpuks ometi sai jälle rahu kümme. Peagi seati üles ka pimik; ilmutivann ja suurendusaparaat. Järgmised eluskalad jõudsid meie majja juba akvaariumis.

Kõrgete lagedega korteri pikas koridoris oli panipaiku, milleni ulatus üksnes redeliga. Mäletan lõputuid pappkaste, täis fotosid, mis minu meelest olid võetud eimillestki. Niipea kui isal õnnestus osta kusagilt mõni uus ilmutikomponent või teistmoodi tonaalsusega fotopaberit, ruttas ta klõpsima filmi täis juhupilte ümbruskonna tänavanurkadest. Minu tagasihoidlikud lapsesoovitused pildistada ikka midagi huvitavat, nagu kasse, koeri või vähemasti vareseid, langesid kurtidele kõrvadele. Isa silmale oli tuhatkord huvitavam valguse langemine, faktuuri ilmnenemine, sügavusteravus – ennekõike hetke tabamine.

Enam-vähem sama rütm tuksus kuuekümnendatel ka Tartus, näiteks Artur Alliksaare luules:

*Ei ole möödunud või tulevaid aegu.
On ainult nüüd ja on ainult praegu.
Säilib, mis sattunud hetkede sattu.
Ainuski silmapilk teisest ei kattu.*

Fotokastid, mis kunagi tundusid lihtsalt ruumiröövlitena, on mind tagantjärele hakanud kummitama, kordudes nagu fantoomvalud. Aastakümnete jooksul on nad kaotsi läinud, ometi hõõgub südamesopis vaikne igatsus, et kusagilt seni läbi otsimata kohast ometi ilmuvad uuesti välja mu lapsepõlvemaastikud, mida mäletan kohati selgesti ja kohati hajusalt.

Kui põnevad tunduksid need fotod oma klaaris objektiivsuses praegu, kui linnapilt on tundmatuseeni muutunud! Klaasseintega kõrged pangad, hotellid ja büroohooned kõnelevad ehk pilvedega ja vahetavad pilke omavahel, poole sajandi taguseid maastikke nemad ei peegelda.

Kes noorematest inimestest mäletab veel maalilist Väike-Pääsukese tänavat või Kana ja Kuke tänava kandis asuvast Kommunaari tehasest hoovavat vänget lõhna, laemaalinguid Raua tänava alguse roheline puumaja keerdtrepiga koridoris, väikesi varjulisi viljapuuaedu ja vaikkeid munakivitänavaid, mille kivide vahelt turritas rohi ja õitsesid võililled? Kui laisalt voolas siis aeg, kui vähe kalu välgatas neis päevis! Alles aastate pärast sain aimu, mismoodi hingas maapõue surutud Härjapea jõgi mu tollase mängumaa all. Mismoodi maailmasõjad üle elanud uhke üheksa kuppeltorni ja kaheksa kirikukellaga Kuremäe Pühtitsa Jumalaema Uinumise kloostri Tallinna abikirik 1960. aastal ühe käsukirjaga maatasa tehti. Mõnedki lammutamise järel kohapeale jäänud kivid võivad sellest kuuljaile kõnelda – pruugib vaid pihk panna vastu Kannikese lillepoe müüriseina, mis asub kiviviske kaugusel Tuna toimetusest.

*Ei ole süngeid, ei naljakaid aegu.
Võrdsed on hetked, kõik nad on praegu.*

On inimesi, kes tabavad mingi erilise vaistu või vahel ka kogemuse tõttu hetki, mis on ajaloos ainulaadsed ning tõttavad neid talletama. Mäletan horvaatia fotograafi, kelle hapra mereäärse puumaja torm peaaegu pilbastas – sest selle asemel et päästa, mis päästa annab, ei suutnud ta vastu seista kirele sellise loodusjõu märatsemist pildistada. Tõsi, nende fotode näitus Pariisis püsib mees tänini.

Mõnikord aga osutuvad väärtuslikuks ka salvestused justkui eimillestki – sest see, mis on tüütuseni tavapärane ja endastmõistetav täna, võib osutada olematuks juba homme. Ja milline õnn, et alati kahlavad mõnes ajaloo jões lapsed, püksisääred üles kääritud või seelikuserv kaenlasse keritud, erksalt ja kannatlikult keskendudes, et tabada kergesti käest lipsavat hetke, valmis mällu talletama mõne kivi all leiduvat lugu. Kõik see materjal on tuhandeid kordi taaskasutatav ja üldse mitte ühisruumi võttev – ainult märka ja jäta meelde. Aeg, mis antud, olgu see milline tahes, on eriline loodusvara, avatud kõigile ja samas puhas haruldus.

*Ei ole mõttetult elatud aegu.
Mõte ei pruugigi selguda praegu.*

Ajalugu on ehk just see nähtamatu jõgi, mis kulgeb läbi su elu, isegi kui usud, et siinsamas kõrval. Ajalugu liigub läbi su keha, tuikab su soonis ja närvirakkudes; sinu aeg, sinu lugu. Mõnikord võtab keegi teine selle kokku, tunneb ära erilise ja ainulise koodi inimeses, mille kaudu avaneb ajastu; mõnel on annet seda ise mõista, tajuda ja ilmsiks teha. Kummardan nende kunstnike ees.